

УДК 621.396.933(075)

Кміта Є. В.

СКЛАДОВІ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДИСПЕТЧЕРІВ УПРАВЛІННЯ ПОВІТРЯНИМ РУХОМ, ЯК ЧАСТИНИ РОЗВИТКУ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ІНШОМОВНОЇ) КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасний етап розвитку професійної освіти в Україні характеризується відходом від стандартних елементів, принципів, методик педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці професійної підготовки. У статті описуються основні компоненти методичної системи підвищення кваліфікації диспетчерів управління повітряним рухом з точки зору розвитку їх професійної (іншомовної) комунікативної компетентності. Розглянуті змістовний, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, практичний та інші компоненти. Основна увага приділена розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності.

Професійна підготовка диспетчерів управління повітряним рухом з погляду розвитку їх професійної комунікативної компетентності – це технологія навчання, яка відображає шлях освоєння конкретного професійного іншомовного навчального матеріалу в межах визначеного предмета, теми, питання в межах цієї технології.

Ключові слова: диспетчер, управління повітряним рухом, підвищення кваліфікації, практичний аспект, професійна іншомовна комунікативна компетентність, методична система, компоненти, змістовний компонент, практичний компонент, когнітивний компонент.

Сучасний етап розвитку професійної освіти в Україні характеризується відходом від стандартних елементів, принципів, методик педагогічного процесу, інтенсивним переосмисленням цінностей, пошуками нового в теорії та практиці професійної підготовки, створенням нових методичних систем підготовки, особливо іншомовної, особливо у системі підготовки диспетчерів управління повітряним рухом до ведення радіообміну англійською мовою.

Причиною цього є наявність ряду авіакатастроф та інцидентів у цивільної авіації через недостатню професійну іншомовну комунікативну компетентність авіадиспетчерів та пілотів.

Стосовно організації методичної системи ми можемо говорити про таку її властивість як взаємозв'язок між видами мовленнєвої діяльності – аудіюванням, говорінням, читанням і письмом; між лексичними навичками й аудіюванням; між лексичними навичками й говорінням; між граматичними навичками й читанням і т.п. У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти стверджується, що мовленнєва компетентність може бути сформована на основі фонетичної, лексичної і граматичної компетентностей. Насамперед, будь-який з видів мовленнєвої діяльності сприяє вдосконаленню фонетичних, лексичних і граматичних

компетентностей. Це і є взаємозв'язок частин у межах цілого і вплив цілого на складові частини.

Модель методичної системи навчання повинна відповідати наступним принципам:

1. Предметність моделі. Моделі навчання різних предметів можуть включати різні сукупності компонентів, а ці компоненти – знаходитися в специфічних для даного предмета відношеннях між собою.

2. Локальність моделі. Через істотні й все більш зростаючі розходження в цілях і умовах навчання в різних навчальних закладах вже не можна говорити про методичну систему навчання предмету взагалі.

3. Динамічність моделі. Компоненти методичної системи, як правило, знаходяться у швидкому розвитку, регулярно перебудовуються зв'язки між цими компонентами [3].

Розглянемо основні компоненти методичної системи розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності диспетчерів управління повітряним рухом.

ЗМІСТОВНИЙ КОМПОНЕНТ

Змістовий компонент містить усе те, що становить поняття “зміст освіти”, – систему наукових знань, навичок і вмінь, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток здібностей учнів, формування їх світогляду, набуття соціального досвіду, підготовку до суспільного життя і до професійної діяльності [4].

Зміст загальної освіти має відповідати таким вимогам:

- забезпечення особистісного розвитку слухачів у навчально-пізнавальній діяльності;
- забезпечення загальної та професійної підготовки учнів;
- урахування реальних можливостей навчального процесу конкретних освітньо-виховних систем;
- забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку і самовдосконалення учнів;
- підготовка громадян України до майбутньої професійної діяльності та формування активної життєвої позиції [4].

З точки зору методичної системи до цього компоненту входять наступні елементи:

1. Технологія встановлення зв'язків між елементами методичної системи

Зв'язок елементів методичної системи розвитку професійної комунікативної компетентності диспетчерів УПР також забезпечується врахуванням загальних принципів навчання, таких як: принцип науковості; принцип систематичності й послідовності навчання; принцип доступності навчання; принцип зв'язку навчання з професійною діяльністю; принцип свідомості й активності слухачів у навчанні; принцип наочності в навчанні; принцип міцності засвоєння знань, умінь і навичок; принцип індивідуального підходу до слухачів; принцип емоційності навчання.

Однак головним принципом стає принцип іншомовної комунікативності

у процесі професійної підготовки.

При цьому ключовим елементом зв'язку елементів методичної системи розвитку професійної комунікативної компетентності диспетчерів УПР є розвиток професійних іншомовних комунікативних навичок та вмінь авіадиспетчерів, як простих, так і складних, а також готовності слухача до їх використання в тих або інших професійних ситуаціях незалежно від їх складності та тривалості.

2. Технологія добору змісту навчання

У теперішній час в дидактиці і психології вироблена певна система критеріїв добору. До їх числа відносяться критерії:

- облік типології аспектних (наскрізних) проблем даної галузі знань;

На цей час цілий ряд організацій виражають заклопотаність із приводу тієї ролі, яку грає мовний чинник (особливості функціонування професійної комунікативної компетентності) в авіаційних подіях і інцидентах. Інформація, отримана з бази дані Системи подання даних про авіаційні події/інциденти (ADREP) ІКАО, Системи інформації про стані безпеки польотів (ASRS), Американського національного агентства безпеки на транспорті й британської Системи обов'язкових повідомлень про авіаційні події (MORS) і Програми конфіденційної подачі повідомлень про людський чинник авіаційних подій (CHIRP) підтверджує, що мовний чинник відіграє істотну роль в авіаційних подіях і інцидентах.

- облік ведучих методів даної галузі знань;

Ведучими методами є:

- а) комунікативний;
- б) ситуативний;
- в) метод Берлиця;
- г) діяльнісний (функціональний);
- д) інтенсивний;
- е) вивчення мови для спеціальних цілей.

- включення до змісту навчання способів діяльності;

Згідно В. Д. Шадрикову професійна діяльність визначається умовами, у яких вона протікає. Необхідність знаходження способів діяльності, що відповідають таким умовам, перетворює діяльність у рішення завдання. У процесі розвитку професійної комунікативної компетентності слухачів використовуються два основних способи діяльності:

- а) нормативно схвалений і
- б) індивідуальний.

- можливості формування загально навчальних умінь;

У процесі професійної підготовки з розвитку професійної комунікативної компетентності диспетчерів УПР закладена можливість формування наступних загальнонавчальних умінь (відповідно до Ю. К. Бабанського):

- навчально-організаційні уміння;
- навчально-інформаційні;
- навчально-інтелектуальні.

- можливості реалізації основних видів комунікативної діяльності;
Основні види комунікативної діяльності реалізуються за допомогою:

1. Монологічного спілкування.
2. Інтерв'ю (interviews).
3. Дискусій, дебатів (discussions, debates).
4. Спільного вирішення проблем (problem-solving activities).
5. Рольових ігор й моделювання (role play and simulations).

- можливість реалізації основних видів естетичної діяльності;

З естетичної точки зору в процесі професійної підготовки від слухача при веденні радіозв'язку англійською мовою вимагається дотримуватися таких вимог, як: ясність, недвозначність та лаконічність зі швидкістю мовлення не більш ніж 120 слів на хвилину. При цьому повинні бути відсутні акцент та дефекти мовлення.

- включення першочергового і обов'язкового навчального матеріалу;

У процесі професійної підготовки диспетчерів УПР з розвитку їх професійної комунікативної компетентності передбачене включення наступного першочергового і обов'язкового навчального матеріалу:

– Документи ICAO та Євроконтролю, що регламентують ведення радіообміну англійською мовою (ICAO Doc 9432, Doc 4444, Doc 9835, Рекомендації щодо програм підготовки з авіаційної англійської мови ICAO Cir 323/AN 185, Критерії мовного тестування задля глобального узгодження ICAO, Cir 318/AN 180 тощо;

– Посібники: Henry Emery & Andy Roberts "Aviation English for ICAO compliance", Philip Shawcross "Flightpath. Aviation English for Pilots and ATCOs", Sue Ellis & Terence Gerighty "English for Aviation for Pilots and Air Traffic Controllers", ICAO technical assistance guidelines course 291. English for Air Traffic Controllers, Jeremy Harmer "The Practice of English Language Teaching", Mark Foley & Diane Hall "My Grammar Lab" upper-intermediate, advanced level тощо;

– лабораторні та тренажерні іншомовні комунікативні вправи для диспетчерів УПР.

- відображення в змісті сучасних технологій;

Професійна підготовка диспетчерів УПР з точки зору розвитку їх професійної комунікативної компетентності – це технологія навчання, яка відображає шлях освоєння конкретного професійного іншомовного навчального матеріалу в межах визначеного предмета, теми, питання в межах цієї технології (професійна комунікативна компетентність – її розвиток). Вона близька до окремої методики. Її ще можна назвати дидактичною технологією. Вона також містить і своєрідну окрему предметну педагогічну технологію – це сукупність методів і способів для реалізації визначеного змісту професійної підготовки в межах одного предмета (методика викладання предмета).

- забезпечення системності знань;

З точки ж зору підбору навчального матеріалу використовується принцип системного квантування, що припускає облік наступних закономірностей:

- навчальний матеріал великого обсягу запам'ятовується із труднощами;
- навчальний матеріал, розташований компактно в певній системі, краще сприймається;
- виділення в навчальному матеріалі значеннєвих опорних пунктів сприяє ефективному запам'ятовуванню.

- врахування потреб професійної підготовки

У процесі професійної підготовки диспетчерів УПР стосовно розвитку їх професійної комунікативної компетентності враховуються наступні потреби професійної підготовки:

- інтенсивність;
- врахування вимог слухачів;
- поглиблене та всеохоплююче вивчення матеріалу [4].

Зміст підготовки

На всіх етапах своєї професійної підготовки диспетчери УПР у якості розвитку своєї професійної комунікативної компетентності повинні:

- суворо дотримуватися опублікованої фразеології радіообміну ICAO при наданні та запитах інформації, наданні інструкцій та / або дозволів та здійсненні інших видів радіообміну з пілотами або диспетчерами в стандартних ситуаціях УПР;

- демонструвати здатність створювати повідомлення загальною англійською мовою в професійних ситуаціях, які роблять необхідними відходи від стандартної фразеології ICAO;

- демонструвати здатність створення правильних повідомлень для пілотів у незвичайних ситуаціях УПР, що вимагають більш великих лінгвістичних зусиль ніж у попередніх випадках;

- демонструвати здатність чіткого та недвозначного використання загальної англійської мови, навіть у випадку стресу, у випадках, коли фразеологія ICAO не може відповідним чином підтримувати передачу повідомлень;

- розуміти та надавати відповідну лінгвістичну відповідь на повідомлення, що передаються пілотом на фразеології радіообміну ICAO або загальній англійській мові;

- вирішувати непорозуміння у процесі радіозв'язку, що виникли через:

- обмежену мовну компетентність того, хто передає повідомлення;

- шум та інші перешкоджаючі фактори, наприклад, акцент того, хто говорить;

- стресову ситуацію;

- демонструвати ефективне користування англійською та рідною мовою у процесі керування відносинами “пілот – диспетчер УПР”, “диспетчер УПР – диспетчер УПР” у процесі, наприклад, вирішення проблеми, винесення догану тощо.

МОТИВАЦІЙНО-ЦІНІСНИЙ КОМПОНЕНТ

Мотиваційно-ціннісний компонент інструктора (викладача) забезпечує спрямованість на ціннісне засвоєння знань з циклу професійних дидактико-методичних дисциплін і включає систему мотивів, цінностей, бажань, зацікавленість в роботі, позитивне ставлення до навчання слухачів-авіадиспетчерів, та самовдосконалення інструктора (викладача) в професійній діяльності під час навчання слухачів певному предмету (у нашом випадку загальній авіаційній мові, авіаційній англійській мові та фразеології радіообміну).

Потрібно враховувати особливостей формування мотиваційно-ціннісного компонента слухачів; це дає змогу стверджувати, що в процесі розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності можливо використовувати наступні особистісні детермінанти:

- комплекс мотивів професійного вибору (професійна мотивація психологів, чинники привабливості професії тощо);
- професійно-ціннісні орієнтації;
- особистісні конструкти та настанови;
- спрямованість на використання в професійної діяльності тощо [1].

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ

Когнітивний компонент виступає як наявність необхідного мінімуму іншомовних знань; знання раціональних способів комунікативної діяльності з операційною інформацією й інформаційними системами тощо. Знання традиційно сприймають як узагальнений досвід людей, віддзеркалення дійсності у свідомості людини.

З точки зору розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності авіадиспетчерів когнітивний компонент найкраще описаний у наступних елементах:

- Цілі навчання;
- Відображення чотирьох основних елементів змісту навчання (знання, уміння, досвід творчої діяльності і емоційне відношення);
- Очікуванні результати навчання (відповідно до ICAO doc 9835).

ДІЯЛЬНІСНИЙ КОМПОНЕНТ

Операційно-діяльнісний компонент – це організація практичної навчально-пізнавальної діяльності слухачів з опанування змісту професійної освіти. Цей компонент є одним із головних складових дидактичного процесу і його можна визначити як процесуальний, методичний. Основні його складові – принципи, методи, форми, засоби навчання. Ефективність цього компоненту залежить від активної взаємодії інструкторів (викладачів) та слухачів, встановлення між ними суб'єкт-суб'єктних взаємин. Застосування сучасних діалогічних методів, прийомів, форм педагогічної взаємодії сприяє формуванню таких відносин.

До цього компоненту, окрім технологій добору методів, форм та засобів навчання відносяться наступні елементи:

Комунікативний метод з його прийомами, формами та засобами навчання

Цей метод відбирається з метою розвитку та формування усіх вищевказаних компонентів професійної комунікативної компетентності.

“Прямий” (direct) метод з його прийомами, формами та засобами навчання

Даний метод широко відомий як метод Берліца. Основний принцип полягає в повному виключенні рідної мови слухача з процесу професійної підготовки та перепідготовки.

Цей метод відбирається з метою всебічного розвитку та формування іншомовного та лінгвістичного компонентів професійної комунікативної компетентності.

Аналіз конкретних ситуацій (case – study) – один з найбільш ефективних і поширених методів організації активної пізнавальної діяльності слухачів. Метод аналізу конкретних ситуацій розвиває здатність до аналізу нерафінованих професійних завдань та ситуацій. Цей метод відбирається з метою всебічного розвитку та формування соціолінгвістичного та прагматичного компонентів професійної комунікативної компетентності.

Інтенсивний метод з його прийомами, формами та засобами навчання

Метод призначений для фахівців, яким необхідно за короткий термін оволодіти конкретними мовними навичками. Цей метод відбирається з метою розвитку та формування усіх вищевказаних компонентів професійної комунікативної компетентності, але використовується опціонально, якщо існує потреба у проведенні професійної підготовки протягом короткого терміну часу.

Діловий (або діяльнісний) підхід з його прийомами, формами та засобами навчання

Діловий (діяльнісний) підхід припускає вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови в поєднанні з практикою спілкування в професійній галузі. Цей метод відбирається з метою розвитку та формування усіх вищевказаних компонентів професійної комунікативної компетентності, але без відриву від практики.

Методика вивчення мови для спеціальних цілей (LSP) – це підхід, при якому в змісті навчальної програми робиться акцент на тематиці й питаннях, що представляють безпосередній інтерес для слухача. Цей метод відбирається з метою розвитку та формування усіх вищевказаних компонентів професійної комунікативної компетентності з метою скоріше не загального гармонічного розвитку професійної комунікативної компетентності, але її гармонічного розвитку через ліквідацію усіх “пробілів” цієї компетентності слухачів, на які вони сами й вкажуть.

ОСОБИСТІСНИЙ СУБ'ЄКТНИЙ КОМПОНЕНТ

У рамках цього компоненту увага приділяється формуванню важливих якостей мислення того, якого навчають, пов'язаних зі здатністю реалізовувати творчу іншомовну комунікативну діяльність, а само формуванню рефлексивних іншомовних навичок, навичок аналізу здобутих

результатів власної навчальної діяльності й практичних навичок самооцінки.

ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ

Практична англомова підготовка здійснюється під керівництвом викладача англійської мови та є комунікативно спрямованою й орієнтованою на професійну діяльність фахівців ОПР. Практика мовлення здійснюється в межах зазначеної теми за допомогою комунікативних видів мовленнєвої діяльності, таких як групова та парна робота, рольові ігри, моделювання різноманітних ситуацій під час ведення радіотелефонного зв'язку, спільне вирішення проблеми на основі аналізу причин виникнення аварійних ситуацій або непередбачуваних обставин у польоті тощо.

Активізація аудитивних навичок і вмінь спільно з удосконаленням механізмів рецептивного плану, які обслуговують цей вид мовленнєвої діяльності, здійснюється на основі автентичного аудіо- та відео-матеріалу за тематичною ознакою.

ОЦІНКОВО-РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ

Оцінково-результативний компонент є завершальним у навчальному процесі. Цей компонент передбачає оцінку опанування слухачами програми підготовки, освоєння певної сукупності знань, формування практичних навичок і вмінь, визначення рівня їх особистісного і професійного розвитку, дієвості як всієї методичної системи та дидактичного процесу, так і окремих його компонентів, сформованості мотивації навчально-пізнавальної і професійної діяльності тощо.

Контроль та моніторинг успішності професійної іншомовної підготовки слухачів, здійснюється шляхом проведення вхідного, рубіжного та підсумкового тестування [2].

Висновок: запорукою успішного підвищення кваліфікації з точки зору практичного підходу є гармонійне використання всіх компонентів вищеописаної методичної системи.

Використана література:

1. *Княжева І. А.* Діагностика цінностно-мотиваційного компонента методичної культури майбутніх викладачів вищої школи спеціальності “дошкільна освіта” / І. А. Княжева // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету – 2014. – Випуск 9 (52).
2. Програма відновлення та підтримання 4-го робочого рівня володіння англійською мовою, яка використовується для радіотелефонного зв'язку – НСЦ Украероруху – 21.04.2015 – 2.0
3. *Триус Ю. В.* Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у ВНЗ: проблеми, стан і перспективи [Електронний ресурс] / Ю. В. Триус. – Режим доступу : http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/16/3.pdf
4. *Ягупов В. В.* Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

References:

1. *Knyazheva I. A.* Diahnostyka tsinnostno-motyvatyivnoho komponenta metodychnoi kultury maibutnykh vykladachiv vyshchoi shkoly spetsialnosti “doshkilna osvita” / I. A. Knyazheva // Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity : zbirnyk naukovykh prats. Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu – 2014. – Vypusk 9 (52).

2. Prohrama vidnovlennia ta pidtrymannia 4-ho robochoho rivnia volodinnia anhliiskoii movoiu, yaka vykorystovuietsia dlia radiotelefonnoho zviazku – NSTs Ukraerorukhu – 21.04.2015 – 2.0
3. Tryus Yu. V. Kompiuterno-orientovani metodychni systemy navchannia matematychnykh dystsyplin u VNZ: problemy, stan i perspektyvy [Elektronnyi resurs] / Yu. V. Tryus. – Rezhym dostupu : http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/16/3.pdf
4. Iahupov V. V. Pedahohika : navch. posibnyk / V. V. Yahupov. – Kyiv : Lybid, 2002. – 560 s.

КМИТА Е. В. Составляющие методической системы повышения квалификации диспетчеров управления воздушным движением, как части развития их профессиональной (иноязычной) коммуникативной компетентности.

Современный этап развития профессионального образования в Украине характеризуется отходом от стандартных элементов, принципов, методик педагогического процесса, интенсивным переосмыслением ценностей, поисками нового в теории и практике профессиональной подготовки. В статье описываются основные компоненты методической системы повышения квалификации диспетчеров управления воздушным движением с точки зрения развития их профессиональной (иноязычной) коммуникативной компетентности. Рассмотрены содержательный, мотивационно-ценностный, когнитивный, деятельностный, практический и другие компоненты. Основное внимание уделено развитию профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности.

Профессиональная подготовка диспетчеров управления воздушным движением с точки зрения развития их профессиональной коммуникативной компетентности – это технология обучения, которая отображает путь освоения конкретного профессионального иноязычного учебного материала в пределах определенного предмета, темы, вопроса в пределах этой технологии.

Ключевые слова: диспетчер, управление воздушным движением, повышение квалификации, практический аспект, профессиональная иноязычная коммуникативная компетентность, методическая система, компоненты, содержательный компонент, практический компонент, когнитивный компонент.

КМИТА Е. V. Constituents of the methodical system of the in-plant of controllers of air traffic control training, as parts of development of their professional (foreign) communicative competence.

The modern stage of development of trade education in Ukraine is characterized by walking away from standard elements, principles, methodologies of pedagogical process, intensive переосмысленням of values, searches new in a theory and practice of professional preparation. The main components of methodical system of ATCO development training in the sphere of their professional communicative competence development in is described in this article. Its components, such as substantial, motivation-and-valuable, cognitive, active, practical etc. are defined. The main attention was paid to the development of professional foreign language competence.

Professional preparation of controllers of air traffic control from the point of view of development of them professional communicative competence is technology of studies, which represents the way of mastering of concrete professional foreign educational material within the limits of certain object, theme, question within the limits of this technology.

Keywords: air traffic controller, air traffic control, development training, practical aspect, professional foreign language communicative competence, methodical system, components, substantial component, practical component, cognitive component.